

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

В статті розглядаються лінгводидактичні проблеми розвитку навичок критичного мислення студентів на заняттях по методикі обучения українському мові. Автор розглядає методи обучения, которые обеспечивают развитие критического мышления студентов-филологов.

The article deals with lingual didactic problems of the development of critical thinking skills of students at lessons on methodic Ukrainian language learning. The author proposes educational methods, which of develop the critical thinking of students-philology.

Мета сучасної вищої освіти полягає в тому, щоб сформувати у студентів уміння самостійно знаходити потрібну інформацію, оцінювати її, розвивати критичний спосіб мислення, адекватно сприймати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які виникатимуть. Серед неперервного потоку інформації дуже важливо навчитися обирати головне, істинне і відрізнити його від хибного та непотрібного. Уміння вибрати найсуттєвіше, самостійно здобувати знання, критично осмислювати отриману інформацію і виробляти власний план дій щодо її реалізації – запорука успіху в нових політичних, економічних та соціальних умовах.

Стратегія розвитку критичного мислення сприймається сьогодні як перспектива самореалізації особистості в умовах демократичного суспільства, адже критичне мислення дозволяє ефективно розв'язувати проблеми, критично аналізувати події, що відбуваються, порівнювати альтернативні точки зору, відстоювати власну позицію, приймати зважені рішення. За даними О.Марченко, критичне мислення починає формуватися лише у віці 11-15 років [3, с.13]. Таким чином, розвиток критичного мислення студентів – одне з найбільш актуальних завдань вищої школи.

Як свідчить аналіз науково-методичних джерел, розвиток критичного мислення дослідники пов'язують із освітньою технологією, програмою "Читання та письмо для розвитку критичного мислення" (ЧПКМ), міжнародним проектом "Розвиток критичного мислення через читання та письмо" або з окремою методикою "Читання і письмо для розвитку критичного мислення". На думку С.Терно, розвивати критичне мислення можливо лише шляхом

розв'язання проблемних задач [4, с.8], що, зокрема, передбачено і технологією проблемного навчання. Серед стратегій ЧПКМ називаються відомі інтерактивні методи, причому кожен із них, як правило, має декілька назв. Як показує аналіз методичної літератури, ідентичними є стратегії “Асоціативний куц”, “Кластер”, “Тронування”, “Асоціювання”, “Квітка суджень” тощо. Однією з причин неоднозначності у з'ясуванні сутності означених категорій є те, що витoki сучасних технологій донедавна перебували за межами вітчизняних досліджень.

Критичне мислення є винаходом американської когнітивної психології. Саме американські дослідники пізнавальних процесів (Дж.Андерсен, Р.Стернберг, Д.Халперн, Дж.Брунер, С.Міллер, Д.Надлер, Р.Солсо та ін.) досягли значних успіхів й мають визнання у світі пріоритет у цій галузі. Проте цей факт не означає, що всі фундаментальні дослідження американських психологів утілені в освітню систему Америки або інших країн. Протягом п'ятдесяти років у США здійснюються широкомасштабні проекти з розвитку критичного мислення у вищій та середній школі і накопичений чималий досвід у цьому.

З кінця ХХ століття словосполучення „критичне мислення” поширюється у практиці навчальних закладів різних країн світу. Останнім часом з'явилися публікації щодо навчання критичного мислення й українською мовою: перекладені видання з англійської мови та описи досвіду впровадження технології “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” на уроках української мови та літератури, англійської мови, на уроках суспільно-гуманітарних дисциплін та в позакласній роботі, у практиці навчання учнів початкових класів, старшокласників у процесі вивчення історії, студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій, студентів при дослідженні математичних моделей економіки тощо. При цьому проблема розвитку навичок критичного мислення висвітлена переважно на рівні окремих методичних прийомів, деяких підходів та засобів.

Мета статті – окреслити можливості розвитку критичного мислення студентів-філологів у процесі викладання методики української мови.

Поняття “критичне мислення” настільки різнобічне, що спеціалісти різних галузей освіти сприймають його теж по-різному. У науково-методичній літературі подано багато визначень цього терміну, проте загальноживаної єдиної дефініції наразі не існує. Зокрема

дослідники критичним мисленням вважають мислення за межами поданої інформації; мислення, що включає в себе творчість; пошук проблем та їх вирішення, аналіз та тлумачення; мислення, що є відтворенням логіки, мотивації та точки зору; процес розгляду ідей з багатьох точок зору, відповідно до їх змістових зв'язків, порівняння їх з іншими ідеями тощо [1; 2; 3; 4; 5].

Під критичним мисленням іноді помилково розуміють негативне ставлення до будь-чого, негативність у судженнях або необґрунтованість критики. Натомість власне критичне мислення – це наукова оцінка позитивних та негативних рис явищ, процесів, зважений і вдумливий розгляд різних, а часом і протилежних підходів і розумінь проблеми з метою прийняття обґрунтованих рішень та формулювання оцінок; це “здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат” [4, с.5]. Орієнтація на критичне мислення передбачає передовсім повне несприйняття будь-якої думки або оцінки “на віру”: кожен має сформулювати власну думку про явище в контексті навчальної програми.

У посібнику “Intel[®] Навчання для майбутнього” критичне мислення названо мисленням високого рівня, що включає аналіз, синтез, оцінювання згідно з таксономією Б.Блума [6]. Також зазначено, що не всі питання, які ставляться у процесі навчання, формують навички критичного мислення. Для того, щоб пересвідчитись у правильності формулювань розвивальних завдань, подано перелік допоміжних дієслів, зокрема “проаналізувати, протиставити, розподілити по категоріях, вибрати, порівняти, скомпонувати, зробити висновок, сконструювати, довести, створити, критикувати, вивести (умовивід, формулу), класифікувати, ілюструвати, встановити порядок, створити діаграму, передбачити, обговорити, порівняти з критеріями, встановити відповідність, оцінити, розсудити, визначити цінність, висунути гіпотезу, організувати, розробити, спланувати; проранжувати, знайти співвідношення, написати звіт, підтвердити ідею, створити схему” [6].

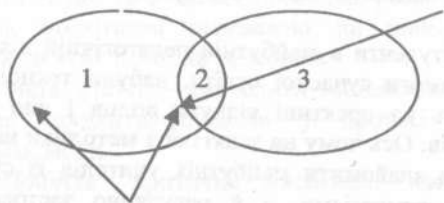
Для того, щоб студенти в майбутній педагогічній діяльності змогли реалізовувати вимоги сучасної освіти, набули технологічної компетенції, вони мають на практиці відчутти вплив і дію певних технік, методів і прийомів. Ось чому на заняттях з методики навчання мови важливо не тільки знайомити майбутніх учителів із сутністю освітніх технологій, зі стратегіями, а й регулярно застосовувати інноваційні методи і прийоми з метою набуття студентами практичних умінь і навичок на основі усвідомлення знань з теми.

Аналіз наукової літератури дозволяє установити, що заняття за методикою розвитку критичного мислення має відбуватися у три етапи (актуалізація знань; осмислення або усвідомлення змісту інформації; рефлексія, узагальнення й оцінка інформації) відповідно до фаз (стадій) цієї технології (виклик, осмислення, рефлексія) [5, с.74-75]. Причому будь-яка застосована на занятті форма роботи, будь-який метод чи прийом, стратегія розвитку критичного мислення має передбачати названі фази та етапи. Розглянемо можливості застосування стратегій ЧПКМ у процесі навчання методики української мови (на матеріалі теми “Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності”).

Відповідно до методики розвитку критичного мислення заняття починається з актуалізації. Студентам пропонується згадати все, що вони вже знають, пам’ятають з теми за допомогою стратегії “Тронування”, оцінити знання при використанні прийому ЗХВ (“Знаю /Хочу дізнатися /Вивчив”).

На наступному етапі заняття (усвідомлення змісту) студенти опановують інформацію та усвідомлюють значення теми в результаті своєї конструктивної діяльності (кола Вена; “Позначки”, щоденник подвійних нотаток, понятійна таблиця). Робота на цьому етапі побудована так, що викладач дає змогу студентам самостійно працювати над задачею, надає консультації з окремих питань. Залучення методу “Діаграма Ейлера-Вена” дозволяє формувати в учнів уміння зіставляти, порівнювати, знаходити спільні риси, ознаки під час порівняльної характеристики рецептивних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання і читання). Діаграма Вена будується за допомогою двох кіл, які частково накладаються одне на одне так, що посередині утворюється спільний простір. Зразок діаграми Ейлера-Вена наведено нижче (див. рис.1).

Спільне для аудіювання і читання

Відмінне у рецептивних видах мовленнєвої діяльності

Рис.1. Діаграма Вена

Міні-стратегія “Позначки” допомагає при опрацюванні додаткових джерел (тематичних статей, шкільної програми) усвідомлювати зміст тексту, виділяти в ньому відоме, невідоме, цікаве, “сортувати” матеріал. У процесі читання тексту учні роблять на полях позначки “+” — відома інформація, “—” — нова інформація, “?” — незрозуміла інформація, “!” — що здивувало, збентежило. Після цього заповнюється табличка в зошиті, в яку заносяться записи з опрацьованого тексту. Це привчає до ефективної самостійної роботи з текстом. Робота із представленими в методичній літературі тестовими завданнями для перевірки сформованості аудіативних умінь і навичок школярів передбачає критичне читання й аналіз текстового матеріалу й тестових завдань щодо відповідності вимогам чинної навчальної програми з української мови, складання таблиці “Плюс – мінус – цікаво”.

На етапі рефлексії студенти роблять огляд ідей, що були відкриті ними, значення яких вони усвідомили; запитують, інтерпретують, застосовують, сперечаються, змінюють та поширюють набуті знання за допомогою стратегії “Дискусія у парах, у групах”, сенканів, речень із відкритим кінцем, графічних організаторів, есе тощо. На цьому етапі студенти перетворюють нове знання на своє власне, чим забезпечують довготривалість знань. Як домашнє завдання пропонується підготуватися до моделювання в аудиторії окремих методичних стратегій (прийомів) програми ЧПКМ, які можна використати на уроках української мови (теми визначити самостійно).

Коли студенти звикають працювати за представленою методикою, різко змінюється характер навчання, вони вчаться планувати свою діяльність, щоб побачити кінцевий результат, розподіляти свої сили на досить довгий проміжок часу. Як показує досвід, проведення занять з методики мови за технологією розвитку критичного мислення сприяє не тільки формуванню знань, умінь і навичок із навчального предмету, а й вихованню людини, яка здатна ефективно здобувати знання і критично мислити. Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у забезпеченні розвитку критичного мислення студентів-філологів під час вивчення інших навчальних дисциплін.

Література

1. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П. Критичне мислення: як цього навчати. Науково-методичний посібник. – Х.: Видавнича група “Основа”: “Тріада +”, 2007. – 112с.
2. Макаренко В.М., Туманцова О.О. Як опанувати технологію

- формування критичного мислення. – Х.: Вид. група “Основа”: “Тріада +”, 2008. – 96с.
3. Марченко О.Г. Формування критичного мислення школярів. – Х.: Видавнича група “Основа”: “Тріада +”, 2007. – 160с. – (Б-ка журн. “Управління школою”; Вип. 10(58)).
 4. Терно С. Методика розвитку критичного мислення: досвід експериментального дослідження // Історія в школах України. – 2007. – № 9-10. – С.3-11.
 5. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К., 2006. – 220с.
 6. Intel® Навчання для майбутнього. – К.: Видавництво “Нора-прінт”, 2005.

Н.В.Долгая

ДІАГНОСТИКА ДУХОВНОЇ ВИХОВАНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

В статті пропонується авторська методика діагностики рівня духовної вихованості учасників старших класів.

The diagnostic methods of senior pupils spiritual development are exposed in the article.

Перспективи розвитку людства на сучасному етапі можуть стати реальністю лише за умов звернення суспільства до духовних цінностей та реалізації системи формування духовних потреб підростаючого покоління.

Шляхи формування духовно розвинутої особистості, здатної активно освоювати і переробляти всі духовні цінності, накопичені людством, втілювати їх у конкретну діяльність, різноманітні і складні. Відомо, що духовні потреби кожної людини унікальні, тому її духовний розвиток носить індивідуальний характер. Цей факт зумовлює складність визначення загальних критеріїв, розроблення універсальних методів, які могли б використовуватися при формуванні духовності школярів.

Проблема духовного виховання молоді залишається актуальною в усі часи. Її торкалися філософи, психологи, педагоги різних епох та релігійних напрямів. Гостроту вирішення цього питання ми спостерігаємо й на фоні реформування освітніх процесів Української держави. На необхідності звернути увагу в бік духовної сфери школярів наголошують сьогодні І.Бех, К.Журба, І.Зязюн, В.Кудрявцева, І.Матюша, В.Москалець, Е.Помиткін та ін.